

Historijski zbornik, god. 71, br. 1-2, Zagreb 2018., 528 str.

Godine 2018. izašla su dva broja časopisa *Historijski zbornik* čime je ostvaren kontinuitet izlaženja ovog uglednog časopisa, kojeg još od 1947. izdaje najstarije hrvatsko povjesno strukovno društvo, Društvo za hrvatsku povjesnicu. U njemu se objavljuju tematski raznovrsni tekstovi domaćih i stranih autora, koji pokrivaju različita povijesna razdoblja, a kao i do sada uz znanstvene radove, kategorizirane u više kategorija, u drugom dijelu oba broja objavljeni su i prikazi i ocjene recentnih historiografskih izdanja, kao i najnovije vijesti vezane uz struku.

U prvom broju *Historijskog zbornika* za 2018. objavljeno je šest članaka, od čega četiri izvorna znanstvena rada i dva pregledna rada. Prvi tekst ovog broja pod naslovom *Njemački papa i hrvatski papagaj* (1-5) autora Nevena Budaka bavi se do sad u Hrvatskoj manje poznatim djelom *Vita Leonis IX. Papae*, u kojem se donosi vijest kako je papa Lav IX. dobio od kralja Dalmacije na poklon papagaja. U radu, autor iznosi argumente kojima podupire neke izdavače i komentatore ovog rukopisa koji stoje na stajalištu kako se radi o kralju Dalmacije, tj. Hrvatske, a ne o vladaru Danske (*Dalamarca*). Prema autorovu zaključku, ova epizoda mogla bi govoriti o ranim vezama hrvatskih vladara s reformiranim papinstvom.

Slijedi članak, *Od plemenite dokolice do profesije. Žene i umjetnost u Banskoj Hrvatskoj 19. stoljeća* (7-44) Iskre Iveljić, bavi se aktivnim i pasivnim oblicima ženskog angažmana na polju različitih vrsta umjetnosti (glazbe, knjižvnosti, likovne umjetnosti) u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji u "dugom" 19. stoljeću. Tema rada su aktivne umjetnice, ali i konzumentice umjetnosti, mecene i njezine muze. Ovih potonjih je u navedenom razdoblju bilo znatno više jer su žene bile upućene na reproduktivni i potrošački aspekt umjetnosti, a manje na stvaralački. Također, u pravilu se radilo o pripadnicama plemićkih obitelji i obitelji elitnih građanskih krugova. U svakom slučaju, prema autoričinim zaključcima, umjetnost je u spomenutom razdoblju bila način izlaska žene iz privatne u javnu sferu. Već od tridesetih godina 19. stoljeća žene postaju vidljivije tijekom svojeg angažmana u Narodnom preporodu koji potiče njihovu umjetničku aktivnost, a od šezdesetih godina prema kraju 19. stoljeća, u razdoblju formiranja modernog građanskog društva, nudi im se niz mogućnosti ostvarenja profesionalnih karijera na umjetničkom planu.

Rad *The Bulgarian Migrations and the End of Ottoman Rule in Bulgaria (1878–1900)* poljskog autora Krzysztofa Popeka (45-59), na engleskom jeziku, problematizira migracije bugarskog stanovništva s područja Makedonije, Trakije, Rusije, Habsburške Monarhije i Rusije na teritorij novoosnovane Bugarske države u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća. Analiziraju se različiti uzroci bugarskih migracija (strah od turske represije nakon poraza Turaka u Rusko-turskom ratu, ekonomski motivi, kao i širenje bugarske nacionalne svijesti). Naposljetku, prikazane su i posljedice priliva novog stanovništva na demografskom, političkom, društvenom, kulturnom i etničkom polju, s posebno istaknutim primjerom crnomorskog grada Varne.

Ana Rajković u radu *Počeci kreiranja anarhističkog narativa u kontekstu slavonskog radničkog pokreta (1881-1914)* (61-86) bavi se djelovanjem prvih slavonskih anarhista Ignjata Graffa i Ivana Zeppa, ponajviše na temelju neobjavljene građe iz Državnog arhiva u Osijeku i onovremene periodike. Nakon uvodnog dijela, u kojemu je prikazan razvoj i širenje anarhističke misli, autorica se bavi anarhističkim narativom i njegovim odnosom prema radničkom pokretu u kontekstu ideološke diskrepancije na širem području, te u Hrvatskoj i Slavoniji, a potom i anarhizmom u kontekstu jugoslavenske historiografije. U radu se dalje pojašnjavaju društveno-politički uvjeti razvoja anarhizma i odgovor državne vlasti na pojavu anarhizma na području Slavonije. Po-

sebna pažnja posvećena je prodoru anarhističke misli u redove slavenskog radništva, s naglaskom na ilegalno širenje štampe u čemu je posebnu ulogu imao Ivan Zepp, te analizi narativa anarhističkih glasila dostupnih na području Slavonije. Jedna od anarhističkih metoda bila je i propaganda djelom, u čemu je važnu ulogu imao Ignjat Graff, kojemu je posvećen poseban dio rada. U posljednjem dijelu rada autorica je analizirala djelovanje internacionalnog anarhiste Ivana Zeppa.

U radu *Poljsko-jugoslavenski odnosi od 1948. do 1955. godine* poljskog autora Pawela Wawryszuka (87-104) na temelju građe iz Arhiva Ministarstva vanjskih poslova Poljske, Arhiva jugoslavenskog Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu, Arhiva Poljske komunističke partije, novinskih članaka, memoara i literature obrađuju se slabo istražene veze između Poljske i Jugoslavije u razdoblju od početka sukoba Jugoslavije i Informbiroa do perioda nakon Staljinove smrti, odnosno do posjeta vrha SSSR-a Jugoslaviji 1955. godine. Razine istraživanja su višeslojne, pa tako autor tematizira političke, kulturne, ekonomske i vojne veze dvaju zemalja u navedenom razdoblju, naglašavajući pritom neprestanu korelaciju tih veza s jugoslavensko-ruskim odnosima. Također, autor ističe širinu mogućeg istraživačkog prostora za ovu problematiku, te ovaj rad karakterizira kao uvodnu studiju buduće mnogo šire analize.

Domagoj Švigir autor je posljednjeg rada u ovom broju *Historijskog zbornika* pod naslovom *Slika 'drugoga': predodžbe o Srbima u hrvatskim udžbenicima povijesti za osnovnu školu od 1990. do 2012. godine* (105-134). Na koji način su Srbi kao narod prikazani u udžbenicima povijesti u Hrvatskoj od početka devedesetih do 2012., ima li promjene te slike u navedenom vremenu i postoji li razlika među školskim udžbenicima povijesti u tom prikazu – pitanja su na koja autor nastoji dati odgovor. Prema njegovu zaključku, slika Srba u domaćim udžbenicima je u osnovi negativna. Ipak, kako autor zaključuje, od početka devedesetih moguće je napraviti podjelu, pa je jedna skupina udžbenika ona u kojoj pretežu negativni stereotipi o Srbima, i koji ističu pojmove "nas" i "njih", dok drugu skupinu čine svi udžbenici koji Srbe pokušavaju prikazati umjerenije i uravnoteženije, te su vidljivi trendovi koji odmiču od idejno dominantnih stereotipa iz ranijeg razdoblja.

Nakon ocjena i prikaza recentne povijesne literature (135-182) te prikaza okruglih stolova, kolokvija i ljetnih škola (183-196), na kraju ovog broja objavljen je *In memoriam* povodom smrti teoretičara historije Haydena Whitea (197-238).

U drugom broju *Historijskog zbornika* za 2018. godinu objavljeno je sedam članaka, od čega šest izvornih znanstvenih radova i jedan pregledni rad. Broj započinje radom *Hercegovački sandžak u Putopisu Evlije Čelebija na temelju autografa. Od Klobuka do Konjica* (241-268) autora Dijane Pinjuh i Anđelka Vlašića. Autori uspoređuju autograf osmanskog putopisca E. Čelebije i prijevod Čelebijinog *Putopisa* bosanskohercegovačkog orijentaliste Hazima Šabanovića koji se odnosi na Čelebijino putovanje kroz Hercegovački sandžak od Klobuka do Konjica 1664. godine. Rezultati njihove komparacije, koji su prikazani u ovoj, drugoj po redu studiji o Čelebijinu *Putopisu*, pokazuju bitne razlike u podacima u obje verzije, te revaloriziraju *Putopis* kao povijesni izvor. Zaključuju kako u autografu putopisac donosi niz podataka koji u prijevodu nedostaju, te kao takav rasvjetljava širu sliku o prilikama u nekim mjestima Hercegovačkog sandžaka, koju dosad nije bilo moguće vidjeti, jer je osmansko izdanje putopisa koje je preveo Šabanović bilo manjkavo tim podacima.

Božena Vranješ-Šoljan u radu *Veliki župani – upravno-činovnička elita u hrvatskom društvu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* (269-282) bavi se najvišim slojem upravno-činovničke elite u nagodbenoj Hrvatskoj. Prikazavši ustavni položaj Hrvatske, kao i uvjete za djelovanje uprav-

no-činovničke elite, kroz analizu nagodbenih zakona i upravnih reformi, autorica zaključuje kako je županijski ustroj zapravo stvorio utjecajnu društvenu skupinu upravne elite koju su činili veliki župani. Oni su po svojem socijalnom podrijetlu pripadali plemićkom sloju, kao što je to slučaj i u drugim zemljama Srednje Europe, a svoj utjecajan politički i socijalni položaj zadržali su sve do kraja Monarhije. Donosi se i tabelarni prikaz velikih župana hrvatsko-slavonskih županija od 1894. do 1904., kao i tabelarni prikaz hrvatskih predstavnika u Velikaškom domu Ugarskohrvatskog sabora 1894. – 1903.

U radu *Naprasna nacionalnost: mikrodinamika odnosa među zajednicama u Bosni i Hercegovini nakon Drugog svjetskog rata* (283-319) autor Max Bergholz bavi se bosanskohercegovačkim međunacionalnim odnosima kroz prizmu konstrukta "naprasna nacionalnost". Metodom intervjua kao i istraživanjima na neobjavljenom arhivskom gradivu, autor obrađuje fenomen koji se u BiH javlja u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, krećući od primjera jedne manje gradske sredine. Radi se o ratnom istraumatiziranom području gdje se svaki incident, nasilje i sukob, bez obzira na njegovu pozadinu, pretvarao u etnički sukob i dobivao snažnu nacionalnu obojenost. Prema autorovu mišljenju, proučavanje ovog fenomena važno je radi razumijevanja dinamike odnose među nacionalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini.

Poljski povjesničar Piotr Żurek u radu *Pitanje poslijeratnih granica Poljske i Jugoslavije u odnosima dviju država (1945-1946)* (321-342) bavi se poljsko-jugoslavenskim odnosima u razdoblju neposredno nakon Drugog svjetskog rata, kada su obje zemlje pokušavale promijeniti stanje svojih zapadnih granica. Jugoslavija je nastojala dobiti područje grada Trsta, a Poljska teritorij bivše njemačke Šleske, koji je nakon rata pripao Čehoslovačkoj. U poljskim nastojanjima u čehoslovačko-poljskom sporu poljska diplomacija stvorila je koncepciju tzv. slavenske arbitraže, na čelu koje je bio Josip Broz Tito. Prilikom uzajamnih državnčkih posjeta, nastojalo se utjecati na osiguranje potpore suprotne strane u spomenutim sporovima. Međutim, činjenica je da su i Tito, kao i SSSR, zapravo bili stava da se treba zadržati poslijeratni status quo u međugraničnim sporovima.

Nela Erdeljac u radu *Glazbeni 'Mojsije': jazz aktivizam, nasilje i pokret za građanska prava* (343-365) bavi se odnosom glazbe i nasilja tijekom borbe za građanska prava u Americi. Autorica je ponudila nešto drugačiji pogled na ovu problematiku, stavljajući u centar istraživanja vezu okolnosti odrastanja i djelovanja crnačkih glazbenika na njihovo glazbeno stvaralaštvo i budući aktivizam. U radu se nastojalo pokazati kako je nasilje jedan od potencijalnih uvjeta, odnosno veza između društvenog pokreta i jazz glazbe, ne stavljajući toliko naglasak na analizu stihova pjesama onodobnih crnačkih jazz glazbenika, koliko na njihovo društveno okruženje.

Slijedi rad pod naslovom *Kako su se kalili partijski kadrovi: osnivanje, koncepcija i djelatnost Političke škole SKJ 'Josip Broz Tito' u Kumrovcu* (367-399) Josipa Mihaljevića, u kojemu autor na temelju neobjavljene građe iz Hrvatskog državnog arhiva, Arhiva Jugoslavije u Beogradu, te časopisa *Kumrovečki zapisi* nastoji prikazati motive za osnivanjem ovakve škole u razdoblju kasnog socijalizma, njezine metode i program, kao i najvažnije osobe tijekom njezina djelovanja. Škola kojoj je cilj bilo da kroz jednogodišnji *kurs* marksistički odškoluje i idejno-politički osposobi kadar SKJ, djelovala je od 1975. do 1990. Za čitavo vrijeme svojeg trajanja ona je odražavala stanje u Savezu komunista Jugoslavije, a nakon njegova raspada 1990. i ona je prestala s radom.

Barbara Riman i Filip Škiljan u posljednjem radu ovog broja pod naslovom *Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog*

gorja (401-439) na temelju metode usmene povijesti i rada na arhivskom gradivu, temeljenog na matičnim knjigama sedam pograničnih župa žumberačkog područja, bave se suživotom ljudi u ovoj mikroregiji u razdoblju prije 1991. Ova etnološka studija koja govori o suživotu i hrvatsko-slovenskom povezivanju na prostoru Žumberačkog gorja bavi se poviješću intenzivnih veza Hrvata i Slovenaca na tom prostoru, ali i problemima koji su nastali nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije. Autori su u svojem istraživanju došli do zaključka kako je upravo na mjestima gdje su postojale najintenzivnije veze, u razdoblju nakon osamostaljenja došlo do najvećih poteškoća.

Prije drugog dijela u kojem se donose ocjene i prikazi (449-514), u ovom broju *Historijskog zbornika* donose se vijesti o nagradama na području historiografije koje dodjeljuje Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti i Društvo za hrvatsku povjesnicu (441-448). Naposljetku, objavljeni su nekrolozi istaknutim povjesničarima koji su preminuli protekle godine: Nenadu Vekariću, Marijanu Maticki, Petru Koruniću i Michelu Vovelu (515-528).

Tihana Luetić

Croatica christiana periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. 42, br. 81 (222 str.) – br. 82 (192 str.), Zagreb 2018.

Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izdao je dva nova broja časopisa *Croatica Christiana periodica*. U ovom, 42. godištu, u rubrici *Rasprave i prilogi* sedamnaest radova rasvijetlilo je pomno odabrane teme iz područja crkvene povijesti.

Prvi broj 42. godišta započinje radom Marine Zgrablić naslovljenim *Hagiografska tradicija Istre i materijalna svjedočanstva štovanja mučenika u kasnoj antici i ranome srednjem vijeku* (1-24). Autorica, analizirajući podatke o pasijama istarskih mučenika iz najstarijih rukopisa karolinških kodeksa, donosi uvid u njihov značaj unutar hagiografskog konteksta Akvileje te revalorizira njihovu relevantnost u smislu povijesnih izvora za crkveno-političke i društveno-kulturne okolnosti.

O historijatu kolegijalne crkve sv. Petra u Baru piše autor Savo Marković u radu *Povjesnica ecclesiae collegiatae s. Petri Antibarensis* (25-42). Autor je konzultiranjem arhivske građe i literature upotpunio podatke o njoj lokaciji, arhitektonskim karakteristikama, pregradnjama, inventaru i ulozi u religijskom i društvenom životu grada Bara od sredine 13. do potkraj 16. stoljeća.

Tema rada Lovorke Čoralić naslovljenog *Iz vjerskog života iseljenika s istočnoga Jadrana u Mlecima – povezanost s crkvom i samostanom San Daniele* (15. – 16. stoljeće) (43-53) je povezanost hrvatskih iseljenika s tamošnjom crkvom i samostanom San Daniele kojih više nema. Ovaj rad vrijedan je doprinos poznavanju vjerskog života "dijaspore" u kasnome srednjem i ranome novom vijeku.

Rad autorica Kosane Jovanović i Julije Trstenjak pokazuje u kojoj mjeri možemo govoriti o istovjetnom pristupu problematici partikularne percepcije vještica s talijanskog i hrvatskog gledišta u razdoblju od 13. do 17. stoljeća. Rad je naslovljen *Incantatrix, fattucchiera, višćica, ča-*